

חטא המרגלים טפל לעומת חטא הנסיגה מארץ ישראל

לאחר מלחמת ששת-הימים היתה ציפייה שנחזור לייסוד הציוני שבציונות ולתחייה הרוחנית.
 היה נדמה שמרכז הרב וגוש אמונים ייטלו את מושכות ההיסטוריה לידיהם.
 ! והיום כבר ברור שגם אלה הגיעו רק אל מרגלות הר הבית
 ("אצ"ג בכה אז: "ניסוג, ניסוג מכל מקום, כי ירדנו מהר הבית").
 החטא הקדמון - עגל הזהב וחטא המרגלים, והאחרון - האמנסיפציה:
 יהודים בפריס גוורים גווילי ספרי תורה למען תופי המהפכה.
 ובמרחקי הזמן מוקמים שני צריפים: באשוויץ ובוכרון יעקב.
 חטאם של מנחם בגין ויצחק רבין נעוץ בחטא ובפסיכולוגיה של דור המרגלים מימי משה.
 מסה על משבר בשלושה מימדים גלויים ואחד נסתר

ישראל אלדד

המקדש. חורבן בית המקדש הוא סיבת הגלות. הגלות היא סיבת
 היציאה לשמד דרך האמנסיפציה.

זה רואה את ראשית המפולת במלחמת לבנון וזה במלחמת
 יום-כיפור. ואם תתמה - בכל זאת הרי זו נסתיימה בניצחוננו, אל
 תתמה, שהרי יותר ויותר אתה קורא ושומע שהאסון הגדול ביותר
 שאירע לנו היתה מלחמת... ששת-הימים! וכוונתם ברורה, היא כרוכה
 בתשוקתם "להחזיר" כל מה ששוחרר, סליחה, מה שנכבש במלחמת
 פלאים זו, מלחמת "שמש בגבעון דום", מלחמה שהעלתה את קרננו גם
 אם הרחמנות הנוצרית (שמאחוריה שנאה ונקמה, עיין בכתבי ניטשה)
 וההומניזם המערבי, "אהבו" אותנו כמושמים. וגם אם מטעמים שונים
 אינני ממפתיקי הכותל המערבי, קשה לי לשאת את המתגעגעים
 לסימטת הכותל ולאשפתות שכונת המוגרבים על רפתותיהן ודיריהן.
 מה פלא שיש אנשים, גם סופרים ולא רק שרת חינוך ותרבות,
 הדורשים להוציא מהתנ"ך את ספר יהושע (מגילת אתסר יפה בעיניהם
 יותר). מדינת ישראל הינה שרויה במשבר קבוע בעטיים של הגבולות
 האבסורדיים ביטחוניים, היסטורית ונפשית עד ששת-הימים. דומה היה
 שהניצחון המופלא שפרק את המתחים האבסורדיים, החזיר אותנו
 לייסוד הציוני שבציונות, משמע לארץ אבות, והיתה ציפייה ליציאה
 מקבילה לרנסנס, לתחייה רוחנית מהסכיוזופרניות הנפשיות והרוחניות
 שהיינו נתונים בהן. נדמה היה שאחדים מהביטויים המאשרים ציפייה זו
 הם עליית משקלה של ישיבת "מרכז הרב" והופעתו של גוש-אמונים.

אנו שרויים במשבר - אין להכחיש. "על מה תוכו עוד
 תוסיפו סרה", קובן ישעיהו, משמע: יש חילוקי דעות על
 נקודת המשבר, איזה אבר מאברי הגוף והנפש חולה, הדווי
 הוא בכל האיברים. וכן מחלוקת בשאלת הזמן, מאימתי ראשיתו של
 משבר (הדברים נכתבים בימי ספירת העומר). חולי האסטמה מונים
 בצרות מימי משבר ש"ס-ר"ץ, ויש אומרים: ממהפך הבחירות. הכל
 היה שרי ובריא עד שהשלטון עבר לידי השותפות דרעי-אלוני. זה
 רואה את הסדק הראשון במלחמת לבנון וזה במלחמת יום-כיפור, ואל
 תתמה אם תגלה שהצרות התחילו - עם ניצחון ששת-הימים דווקא
 (וכוונתם ברורה על רקע השאיפה לחסל את כל הישועה של מלחמה
 זו, ולא לשווא אלה הם ממש האנשים, גם אנשי "רוח", התובעים
 להוציא את ספר יהושע מהתנ"ך...). היסטוריונים לא-פוליטיים
 רואים את המפנה במהפכה הצרפתית: עם חורבן הבסטיליה נחרבו
 חומות הגיטו העצמי ונפתחו שתי הדרכים: לשמד או להשמדה.
 היהדות הרשמית והעיקרית לא פסקה לצום בכל הצומות הכרוכים
 בחורבן הבית, וליתר עניין שימו לב: חורבן בית ראשון (ועל כך
 קינות "איכה"!). והנזכר במדרש על פרשת המרגלים ידע שבעצם
 תשעה באב, המסמל את כל אסונותינו, בא כעונש על משבר
 המרגלים. מכאן שדתן ואיברם והמרגלים הם סיבת חורבן בית

חיזקו ואימצו שובתי הרעב

ובתות ושובתי הרעב מרמת הגולן, שקבעו את בסיסם בג'הורדים בירושלים, הם חיל חלוץ למחנה גדול, שהחליט לא להפקיר את גורלו ואת גורל הגולן בידי ממשלת ההתקפלות של רבין-רצ. חובה על כולנו לחזק את השובתים הסובלים. אלה שמרגישים חזקים דים כדי להצטרף, טוב שיעשו זאת, ובהקדם. האחרים, שלא יכולים לשובת רעב, חייבים

להתגייס לפעולות משלימות על-פי קריאת השובתים. אנו מקווים שבקרוב יחול מפנה ממש במדיניות הממשלה ורמת הגולן תוצא מכל מיקוח. והיה אם לא, המחנה הנאמן כולו יאלץ להגביר את מאבקו – ובכוחו לעשות זאת – עד שהממשלה הכושלת הזו תפנה את השלטון ותחתייה יקום שלטון נאמן שלא יסחור עוד בהתיישבות, בציונות ובביטחון ישראל.

גם אם תקום – לא תהיה

ה יועץ המשפטי לממשלה הנחה את הפרקליטות לזמן לחקירה מספר תושבי ישיע שהודיעו ברבים כי הם יראו בשוטרים החמושים (של משטרת האוטונומיה) מחבלים בפוטנציה המאיימים על חייהם ויפעלו כנגדם בהתאם, היינו כפי שיש לפעול כנגד מחבלים חמושים. אנו לא מופתעים מזריותו היתרה (במקרה זה) של היועץ המשפטי. מוזמן עמדנו על טבעם של המוסדות המשפטיים שלנו ועל אלה המנהלים אותם. אלה מקרב הערבים הקוראים קריאות קרב, אלה המסיתים בגלוי – אפילו בכלי התקשורת הישראליים – לרצח יהודים ולנישולם מעל הקרקע שעליה הם יושבים, מובטחת להם חסיונות. לעומת זאת, כלפי המתגוננים מפני אלה, ממצה הפרקליטות, הכפופה ליועץ המשפטי לממשלה, את הדין עד תום – אם לא מעבר לזה (ראה פסק הדין של בית המשפט המחוזי בירושלים בערעורו של מישאל כהן, נקודה מסי 167). ולגופו של עניין: היישוב היהודי בישיע אינו יכול להסכים, בשום פנים ואופן, להקמתה של משטרת אוטונומיה מווינת, ויעשה הכל על-מנת למנוע את הקמתה. אולם, אם זו תקום בניגוד לדעתו, רצונו ומאבקו – הוא לא יכיר בסמכותה, העקרונית והמעשית כאחד. ידעו נא כל הרוקחים את מרקחת האוטונומיה, כי בהקים את המשטרה החמושה הם מניחים את היסוד לצבא ההתקפה הפלשתיני, שאחת ממטרותיו תהיה, בודאי, הפיכת חייהם של המתגוננים היהודיים לבלתי נסבלים. ההבטחות של הממשלה, צה"ל, המשטרה וזרועות הביטחון,

כי לא יאפשרו זאת אינן עומדות במבחן ההיגיון והניסיון. בשש השנים האחרונות, כאשר צה"ל יכול היה לנוע ולפעול בכל מקום, בכל שעה וללא צורך בשום תיאומים, הוא לא הצליח להשתלט באופן סביר על הטרור. קל וחומר כאשר תנועותיו תהיינה מוגבלות, כפופות לאישורים מדיניים מסובכים, בעוד כוחו של האויב גדל עשרת מונים. הרי ברור לכל בר בי רב שתחת חסות מועצת האוטונומיה תוכלנה קבוצות הטרור להתארגן כמעט באין מפריע, כאשר גרעיני ה"משטרה" מאמנים אותן, מספקים להן נשק ואמצעי קשר, נידו, מסתור, חיפוי ומדים להסוואה והטעיה. ממשלת השמאל – הלוחאי ונתבדה – זיממת שטרנספר היהודים ייעשה באמצעות המשטרה הערבית. רבין-את-רצ מעריכים שהמתיישבים, בתמיכת רוב-רובה של דעת הקהל היהודית, לא ישלימו עם טרינספורם מישיע והריסת ישוביהם על-ידי ממשלה ישראלית. המזימה היא, על כן, לגרום לכך שמלאכתם תיעשה על-ידי אחרים. היינו, הערבים הם שיעשו את חייהם של היהודים בישיע לבלתי נסבלים, עד שאלה יאלצו לנטוש את ישוביהם בלי שממשלת ישראל תהיה, לכאורה, האחראית לכך. אנו נילחם במגמה זו ולא נאפשר לה להתבצע. גם אם תכונן האוטונומיה, היישוב היהודי בישיע ימשיך להתפתח. הוא ינצח את הטרור הערבי בכל תחפושת שהיא ויתגבר על נמיכות הרוח של הממשלה היהודית. לא חזרנו לישיע כדי לחיות תחת שלטון זר ונעשה, על כן, הכל כדי ששלטון כזה לא יקום במחוזותינו.

הקדיח את תבשילו

ה היסטוריה הפוליטית הישראלית מכירה מעט דוגמאות, אם בכלל, לגניבת דעת מונומנטלית כגניבת דעתם של אלה שברחו שייס לכנסת ה-13. לבוחרים אלה הובטח, כזכור, בכתב ובעל-פה, שהנבחרים שלהם ילכו לממשלת ימין בלבד. אלה נתנו את ידם לבסוף לממשלה האנטי-דתית והאנטי-לאומית ביותר שקמה בישראל, וכל זאת, ובעיקר, בגלל איש אחד, הוא אריה דרעי. איש זה הפר את כל נדריו ושבועותיו משום שהניח כי כחבר בממשלה הוא יוכל לתמוך את המערכת המדינית והמשפטית, כך שלא יוגש נגדו כתב אישום. כדי להשיג מטרה זו, שום קרבן לא היה יקר בעיניו. אפשר לשטות בציבור חלק מהזמן, הרבה זמן, רוב הזמן,

אבל אי אפשר לגנוב את דעת הציבור, במיוחד הציבור הטהור והנאמן של שייס, כל הזמן. תהיה אשר תהיה התוצאה המיידית של המשבר האחרון (הדברים נכתבים בשבוע של "פסק הזמן"), אריה דרעי הקדיח את תבשילו – כלפי העם, כלפי שותפיו לקואליציה, כלפי חכמי התורה (גוף שהוא עצמו הרס במניפולציות חסרות הרסן שלו), ובמיוחד כלפי רבבות אנשי שייס שנתנו בו את אמונם. צר הדבר שאיש מוכשר כל-כך, שאם היה הולך בדרך הישר יכול היה להיות למנהיג לאומי בעל שיעור קומה, הגיע לשפל ולנמיכות רוח שכזו. אף שאנו מאחלים לו הצלחה במאבקו המשפטי, התנהגותו הציבורית והפוליטית (המשך בעמוד 62)

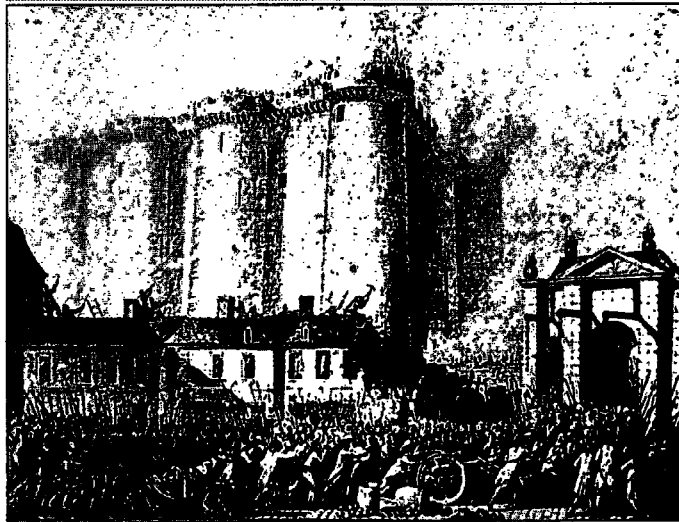
נראה היה שהיהדות האוסטית ביותר, שעד כה, מטעמים שבהמשך אנצ' בהם, היתה כמו בשולי המהפכה הציונית, נוטלת לידיה סוף-סוף את מושכות ההיסטוריה. נדמה היה, אך הנס לא התרחש, למרות ההתגלות הנחשונות של גוש אמונים. הארץ והעם לא אוחדו אורגנית עד מילאת. באו בנים עד משבר. במימד הפוליטי הישראלי, ישראל - מיסודא דנוקבא, שהרי שמתם לב ודאי לעובדת הפיכת "ישראל" מזכר לנקבה מ-1948. הגיגות כ"ח באייר נערכו בעיקר ב"מרכז הרב" ולא כתג ממלכתי בדרך ממדינת ישראל הארצית למלכות ישראל של גאולה. או בלשונו של אצ"ג: עד למרגלות הר הבית הגענו. ורק היום אני תופש עד מה נביא היה המשורר כשלמחרת שחרור העיר ירד לאחר תפילה שליד אבן השתייה, בכה ואמר: "ניסוג, ניסוג, מכל מקום ניסוג, כי ירדנו מהר הבית".

אולי זו ראשית המשבר שבימינו? שר הביטחון אותה שעה, משה דיין, שציווה להוריד את דגל ישראל מכיפת הסלע, הוריד מההר את הצנחנים, העביר את השמירה ל... וואקף (היאומן?) והודיע בקולי קולות בכלי התקשורת: לא איכפת לי שפה - בהר הבית - יתנוסס דגל סעודיה או ירדן. באותו רגע, כנראה, החלה הנסיגה שהמשיכה בקמפ"דיוויד, במדריד ובווינגטון היום.

אך לא תיאמר האמת כולה ללא ציון חלקה של צמרת היהדות המאמינה: פסיקת הרבנות הראשית האוסרת את העלייה להר ומחדשת דיני אפר פרה אדומה, משמעה דה-היסטוריוזציה של ההלכה ודחיפת היהדות שוב להוויה של שותפות "קואלציונית". ולא במקרה, או בגלל כשלים מנהיגותיים, ש"ס עלתה ל"גדולה" והיא המאפשרת את תהליך הדה-ציוניזציה. והמשבר (שאוילי באמת ראוי לכנותו בנטייה דקדוקית-יידישאית משברונציק?) הפוליטי הנוכחי סביב למחלוקת דרעי-אלוני, על רקע הגשת הצעות הישראליות בווינגטון הצעות שכמעט עד הסוף חשבתו שאני קורא את הצעות הפלשתינים - אינני מתבדה, זו אמת. שהרי הצעות המעורפלות (כפי שבצדק הגיבה המשלחת הערבית), אומרות, לא בפשטות כי אם בפלפול רובינשטייני ורבינוביצי מובהק: אנו עוזרים ואנו מסייעים להקמת מדינה פלשתינית. על רקע מפותל וכניעה מובהקת זאת יש לראות את ההתכנסות הגרוטסקית דרעי-אלוני. כל זה אפילו איננו ראוי לכינוי "משבר". אלה הם, לכל היותר, בגדר רסיסי זכוכית של כלי שנשבר כולו. בלשון אחרת: הציונות (על כל הגוונים) נשברת על אבן המדינה.

והפרדוקס והטרגדיה הם בכך שהיא נשברה דווקא בשעה שהיא יכולה לחגוג את ניצחונה הגדול, היא הרי היתה הכוח המניע מאחורי

**פסיקת הרבנות הראשית
האוסרת את העלייה להר,
משמעה דה-היסטוריוזציה של ההלכה ודחיפת
היהדות שוב להוויה של שותפות "קואלציונית"
ולא במקרה, או בגלל כשלים מנהיגותיים,
ש"ס עלתה ל"גדולה"
והיא המאפשרת את תהליך הדה-ציוניזציה
של המדינה**

בשנת 1791 נחרדו חומות הגיטו ויהודי פריס קיבלו שוויון זכויות בהתאם לחוקה ולדגל של המהפכה הצרפתית. ביום שנפלה הבסטיליה נפלו חומות הגיטו ונפתחו שתי דרכים, שני מסלולים גורליים ואלטרנטיביים: שמד והשמדה (מקץ כ-150 שנה)

הצמיחה מיישוב של 60,000 יהודים בימי הצהרת בלפור, ל-600,000 יהודים בימי הכרות המדינה, היא הגיעה ל-4,500,000 כן ירבו, והיא בדרכה, למרות הכל, ל-6,000,000 בזכות נס בקיעת הים האדום של הגלות הקומוניסטית. וגם אם נראה בהסכמה לחלוקה של 1947 משגה, אל נשכח שלא היתה שם שום נסיגה טריטוריאלית. על מה שבן-גוריון "ויתר", כביכול, מעשית, הוא לא ויתר, כי זה לא היה בידו כי אם בידי הבריטים. ואילו עכשיו, כאשר הכל בידנו, ויתרנו ואנו ממשיכים לוותר על מה שנכבש ושוחזר (המינוח גם איננו קובע, עי' סוגיית "כיבוש דוד שמה כיבוש"). חטא המרגלים הוא טפל ביחס לחטא הנסוגים היום.

וערב חג השבועות וימי הספירה, מן הראוי לשים לב לשורשי חטאינו בתחומים שונים, והם שורשי המשברים כמעט כולם. שני עמודי התווך של תולדותינו הם, כמובן, יציאת מצרים ומתן תורה. כמו במקביל או בנוגע לבריאת העולם: את השמים ואת הארץ. מעמד הר סיני כנגד שמים, יציאת מצרים כנגד ארץ וכנגד איננו נגד בעברית צרופה ומדוייקת, ולא בישראלית משובשת המבלבלת נגד וכנגד רק משני אלה נברא אדם בצלם א-להים, והנה צא - ואולי להיפך היכנס - וראה: כנגד שני עמודי התווך של אומה זו באים שני חטאי היסוד: מעשה העגל נגד מעמד הר סיני, וחטא המרגלים נגד כיבוש הארץ, "ניתנה ראש ונשובה".

בחיפוש זה אחר שורשי המשברים מה טוב ללמוד מפי חז"ל. תשעה באב זה של כבי על חורבן בית המקדש, והלא הוא המשבר בה"א כל הידיעות, שהרי הגלות היא-היא המשבר המתמיד, ובליל זה הבכי הגדול של שבטי ישראל, בשוב המרגלים ובהטילם על העם פחד מכיבוש הארץ, ומסקנה: ניתנה ראש ונשובה. אותו לילה, אמרו חז"ל - אתם בכיתם בכייה של שעה, אני הופך לכם אותה לבכייה של דורות. בית המקדש נחרב, משמע איבדנו את עצמאותנו בגלל חטא המרגלים, שלא רק חטאם של המרגלים היה (אילו כן, די היה בהעשנתם כמו בחטא העגל), כי אם חטא העם שקיבל את דיבתם ומסקנתם: לא לכבוש. לסגת ממסע הכיבוש. וגם ניצחון ששת-הימים צרור באמונתם של כלב ויהושע, "עלה נעלה". והרי זה אותו העם שהיה מוכן לסגת מיד למחרת יציאתו מהגולה המצרית המחרידה.

הוזה אומר - ללא חשש להגזמה ולאנכרוניזם - חטאם של מנחם בגין ויצחק רבין נעוץ בחטא ובפסיכולוגיה של דור המרגלים מימי משה.

וזה ההבדל הטרגי: אז היה משה. היום האיש משה איננו. (המשך בעמוד 38)

עומדות היו רגלינו

למה ירושלים?

לכאורה – שאלה מיותרת ומרגיזה. ירושלים הרי היא מעבר לכל סימן שאלה. אותם הימים של תשכ"ז, ימי הפגישה מחדש עם ירושלים השלמה, הלא היו ימים שבהם כאילו נקרעו צעפים מעל העיניים, נפלו תבלולים בני עשרות שנים, והתחלנו לראות משהו ענק. היתה התפעמות ללא-מלים, היו שירים – והיתה ודאות. שאלות שצצו והתגברו למן קום המדינה נעצרו בפני הודאות והאות: ירושלים שלנו.

אבל בעצם מדוע? מדוע יעצרו הערעורים (מבחוץ ובעיקר מבפנים) על צדקת הציונות – דווקא לפני ירושלים? במה חזקים שירי ירושלים משירי הירדן, הכנרת, יהודה ושומרון? נראה שאין לסמוך לאורך ימים על שירים ועל התפעמויות ללא-מלים. צריך גם לפרט, לסדר, לארגן את הדברים. אמנם, השירה וההתפעמות הן ראשית הכל, והן תמיד לעילא ולעילא מכל מה שמחשבה יכולה לקלוט, אבל בזמני מבחן – אינן מספיקות.

ומה שנכון לגבי ירושלים נכון לגבי הארץ כולה. עד קום המדינה הריצה את הציונות מין לאומיות "אינסטינקטיבית", שכללה ביטחון של "מובן מאליו" בצדקת הדרך, לאומיות שנשענה בעיקר על הסבל היהודי, על שלילת הגלות, אבל תוכנה החיובי היה מעורפל. המובנים-מאליהם האלה הלכו ונתערערו אחרי קום המדינה, כשחוסלה לכאורה המסכנות היהודית ועלתה במקומה המסכנות הפלשתינית. הערעורים והפירכות על "הציונות האינסטינקטיבית" כבר הבשילו היום לחולשה כללית בעמידה. ואולי טוב שכן: הלאומיות שלנו אינה בשום אופן משהו "אינסטינקטיבי" בלבד, אינה "פטריוטיזם" בריא שעיקרו רגש מאחורי הלאומיות המיוחדת במינה שלנו יש לא רגש בלבד אלא מחשבה, השקפת-עולם, השקפת-אדם והשקפת-היסטוריה. לכן, טוב וחשוב הערעור על כל חלקה שטחית בציונות.

אמנם, היה ב"מובנים-מאליהם" בשעתם צד חיובי: הם היו כעין מתנה משמים שנתנה לוקר-העמים, מנת אנרגיית עולמים שהריצה אותו קדימה במשך השנים שקדמו להקמת המדינה. ובאמת, בקלחת המאורעות לא היה הרבה זמן לחשוב מחשבות עמוקות על המהות ועל הזהות ועל הזכות ועל היעוד.

אבל כעת פג כוחו של שכרון העלומים. אנחנו חייבים לעצמנו מחשבה מן היסוד. אולי מצרים יכולה להרשות לעצמה לקרוא לסיני (כולל טאבה) "אדמה מצרית קדושה" בלי להסביר, אולי התנועה האיסלמית יכולה לקרוא לכל ארץ-ישראל בשם הקדש מוסלמי מבלי להוכיח; אבל מצידנו, משום-מה, לא יקבלו דיבורים כאלה, והעיקר הוא שאנו בעצמנו שואלים את עצמנו: מניין לנו? ושמה לא? ואולי לא היו הדברים מעולם? ובעצם זהו קוד גנטי תלמודי עתיק. שום דבר אינו מובן מאליו. חוקרים על הכל ומקשים על הכל והופכים את הכל "מנלך" ו"ידילמא איפכא" ו"איפכא מסתברא". לו יהי כן. נבדוק את הערעור. מה שאושר לאחר הערעור – חזק יותר ממה שלא עמד במבחן.

חמישה שלבים

למה ירושלים שלנו? למה ארץ-ישראל שלנו? ולמה יהיה משהו בכלל "שלי" מישהו? כאן עולה שאלת היסוד של הבעלות בכלל (זאת נראית שאלה יבשה קצת לעומת גדלות הנושא: ירושלים! – אבל סולם לעלות בו חייב להיות עשוי מעצים יבשים). בדרך-כלל אנו לא נזקקים לשאלות כאלה. אנו רגילים לקנות ולמכור. העולם הולך ממילא ונעשה קניין, שוק, ונראה כאילו כל בעלות יסודה בקנייה

ומכירה. אנשי עסקים נעשים נשיאים, עורכי דין נעשים שרי חוץ – וכל מאמנים שכל העולם כולו שוק אחד גדול.

אבל בסכסוכים בינלאומיים חריפים מופיע חוסר הישע של התרבות שלנו בשאלה, בעצם מה היסוד המוסרי של כל עניין הבעלות. ואין עוד סכסוך בעולם, שבו נשאלת השאלה המוסרית הזאת באופן חריף כמו בסכסוך שלנו.

ראשי השואלים בכל מקום וגם אצלנו הם – היהודים. אנחנו. עם ישראל רגיש ליסוד המוסרי מאין כמוהו. לכן, אם לא נברר את עניין הבעלות, את עניין הקניין, מיסודו – ימשיך הרגש המוסרי של העם הזה להתרוצץ כטיל בלתי מודרך ולגרום נזקים בכל מקום, ותמשיך להיות רופפת עמידתנו הפנימית ולכן עמידתנו החיצונית.

ניתן לסדר את יסודות הבעלות, הקניין, בטולם עולה בן חמישה שלבים: כיבוש, חוקה, בניין, משמעות, קדושה.

כיבוש וחוקה

כיבוש הוא תפיסה בכוח. אמנם לפעמים יש גם תפיסה שלא בכוח: מוצאים שטח פנוי ותוקעים בו דגל, כגון מה שעשו מגלי הארצות. אבל כידוע, גם מאחורי הדגל עומד כוח.

חוקה היא המשך התפיסה לאורך זמן.

ושני אלה הם זוג שקשה להפרידו. כיבוש שאין חוקה לאחרי, אינו כיבוש; וחוקה שאין מגינים עליה, בשעת הצורך, בכוח הנדרש, אינה מחזיקה.

אמנם יש הבדל ביניהם: חוקה תיתכן גם ליחיד או לקבוצה, בעוד שכיבוש הוא עניין ממלכתי ("כיבוש יחיד לאו שמייה כיבוש"). אבל אנו כאן עוסקים בעיקר במישור הממלכתי, ובו הכיבוש והחוקה הם צמד בלתי נפרד.

אבל נשאלת השאלה: מה הזכות שנוצרת על-ידי הזוג הזה? עצם הכיבוש הרי הוא עניין של כוח, של יצירת עובדה. החוקה שבאה אחרי-כן – היא פשוט המשך וביסוס של העובדה הכוחנית; אולי המשך של עול. והתוקף המוסרי מניין? הרי אנו מחפשים את היסוד המוסרי לבעלות, את הזכות, וזו הרי אינה מסוג העובדות הנוצרות בכוח. הכוח והזכות הרי הם הפכים. ידועה ונכונה ההבחנה בין עולם העובדות לבין עולם הערכים, בין עולם המצוי לבין עולם הראוי. הכיבוש והחוקה – שניהם מעולם העובדות. ובעצם, שניהם קיימים גם בעולם בעלי-החיים. גם החיות תופסות טריטוריה, גם הן מגינות עליה ומחזיקות בה.

ונראה שכל הבעלויות המוכרות וה"ילגיטימיות" שבהיסטוריה האנושית – אינן הרבה יותר מתפיסת-טריטוריה חיתית. כל ה"ילגיטימיות" הרגילה אינה אלא כיבוש ותפיסה – בצירוף כוח החרגל. ההכרזות הנשמעות היום (רק כלפי ישראל) ש"אין רוכשים טריטוריה במלחמה" – כביכול הכרזות "מתקדמות" – אינן אלא הכרזות אנטי-גזל מטעם איגוד ותיקי הגולנים.

אבל לנו לא ניתנת הזכות להצטרף לאיגוד. "מאתנו דורשים יותר..." והרי אנו נדחפים, מתוך עצמנו וגם על-כורחנו, לחפש את היסוד המוסרי, הערכי, לבעלות ולקניין. לפיכך, עלינו לפנות לשכבות גבוהות יותר של זכות הקניין. האם זה יעשה רושם על מישהו בעולם הברוטלי הזה? אולי לא, ואולי, פה ושם, כן; אבל בוודאי שעמידתנו אנו תשתנה כאשר נדע מכוח מה אנו מדברים – על ירושלים ועל ארץ-ישראל כולה.

בניין ויצירה

היסוד המוסרי בקניין מתחיל ממה שהאדם עושה בשטח התפוס והמוחזק. הוא יכול לשנות סתם – לגדר, לפתוח, לסגור. הוא יכול גם להרוס. אבל רוב בני האדם

עד קום המדינה הריצה את הציונות מין לאומיות "אינסטינקטיבית", שכללה ביטחון של "מובן מאליו" בצדקת הדרך, לאומיות שנשענה בעיקר על הסבל היהודי, על שלילת הגלות, אבל תוכנה החיובי היה מעורפל. המובנים מאליהם האלה הלכו ונתערערו אחרי קום המדינה, כשחוסלה לעלתה במקומה המסכנות הפלשתינית. הערעורים והפירכות על "הציונות האינסטינקטיבית" כבר הבשילו היום לחולשה כללית

מדוע הצד המוסרי בקניין מתחיל דווקא מן הבניין? כי כאן הוא מקום העלייה מן השטח החייתי לשטח האנושי. האדם הוא יוצר, והיצירה היא המקור המוסרי של הבעלות.² קיים מושג של "זכויות יוצרים". למה לאמן, ליוצר, יש זכות טבעית על יצירתו – וזכות זאת יסודית יותר מאשר של זה שקנה משהו? מפני שהיוצר לא "סיפח" את יצירתו אליו מן החוץ, אלא להיפך, הגה אותה, היה אחד אותה, אחרי-כן ילד אותה, הפריד אותה מעצמו, ועדיין היא במידה מסוימת מחוברת אליו, עדיין היא הוא-עצמו. בוודאי שדרושה הסכמתו כדי להפריד את הקשר הזה: למסור, למכור אותה, להשאיל אותה, לשנות במעמדה שינוי כלשהו. כל יתר הבעלים מעתה יהיו מעבירים מיד ליד משהו מוכן, ובעלותם תהיה מדרגה שנייה. ראשית הקניין היא ביצירה.

משמעות

אבל כיוון שכבר עלינו לשטח האנושי, יש גם כאן מדרגות. יש בניין סתם, מבנה פונקציונלי, מחסה מאיתני הטבע. גם זה עניין חשוב. אבל יצירתו היא עדיין מילוי צרכים, שהם עדיין במישור הטבעי, החייתי. אבל יש בניין שמתגלה בו יותר ויותר משמעות. גם בית-מגורים יכול להביע משמעות וערכים – צניעות, אסתטיקה, הדר, הרמוניה; ובוודאי שככרות-עיר, בתי-משפט, בתי-מחוקקים, מוזיאונים, ספריות – כבר משמשים מקום פעילות לרוח האדם ומביעים אותה. כאן כבר מדובר ביצירה רוחנית. וכאן יש יסוד מוסרי יותר איתן לבעלות. מי יצר יצירה רוחנית – היא בוודאי שלו, כי בעצם, היא אפילו לא עזבה אותו. חותמו טבוע בה לעד. איש לא יכול לחלוק על כך ש"החמישית" היא של בטהובן. איש לא יצילח "לספח" אותה לעצמו. ארצות וערים שמתרחשת בהם יצירה רוחנית אינטנסיבית יוצאים מגדר מתקני מגורים והופכים לריכוזים של משמעות סגולית. פריס ולונדון, אס-כן, אינן "של" הצרפתים והאנגלים רק בשל כיבוש וחזקה, כי אם גם בשל היצירה, הפיסית והרוחנית, שהושקעה בהן ואשר אותה הן מבטאות.

עומדות היו רגלינו

אבל כל השכבות האלה הן עדיין חידות, שאלות ללא פתרון. מדוע יוצר הוא האדם? בעולם של עובדות, של טבע, של קבע, מניין מגיע ואיך הוא מופיע, היצור המוזר הזה המחפש ויוצר תמיד? ואם גם עשה, יצר, הביע – מדוע עלינו לכבד את יצירתו? למה לא לקחת אותה ממנו בורעו? מניין, בכלל, עצם השאלות האלה על זכות ועל מוסר? כעת מגיע תורו של השלב האחרון בסולם הקניין, שהוא – הקידוש. אבל כאן עלינו לעצור קצת, לחנות חנייה קלה. "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים".

עד כאן דיברנו במושגים השייכים לתרבות זמננו: כיבוש, חזקה, יצירה, משמעות. אבל בין תרבות זמננו לבין השלב הבא, הקדושה, ניצב מחסום. מהי הקדושה? לאיזה מדור במחשבה המודרנית אפשר לתייך את המושג הזה? היד מדפדפת ועוצרת במדור "מלים זרות". פולקלור, קנאות, תאולוגיה, היסטוריה...

אבל למעשה המחסום הוא בפני כוח חי במעמקי הנפש האנושית – ודווקא מפני שהוא כוח חי. זהו כוח שהיה במשך רוב תולדות האדם הכוח המכריע, וכוח כזה אינו נעלם לפתע – אס-כי הוא יכול להסתתר מאחורי מחיצה. על כל פנים, מי שמנסה להבין דבר וחצי דבר בעניין ירושלים מבלי לקחת את ממשות הכוח הזה ברצינות מלאה – אינו אלא מדשדש בשולי הנושא. אלא מה? אין זאת בעיה של איש זה או אחר: כאמור, התרבות שלנו, התרבות המערבית כולה, בנתה מחיצה בינה לבין הנושא הזה.

ציור דמיוני של ירושלים מימי הביניים המאוחרים.

בונים, מתקנים, ומכאן מתחיל היסוד המוסרי שבקניין: מן הפיתוח, הטיפוח, השיפור, ההעלאה.

כמובן שאין זכות לאדם להיכנס לבית חברו, לשפץ שם – ולטעון טענת בעלות (בלשון חז"ל: "לרדת לתוך שדה חברו"). אבל, במה דברים אמורים – בין יחידים, וכאשר יש בעלות מוכרת. ואילו בין אומות המצב פתוח יותר, לעתים קרובות אין צד אחד מכיר בכיבוש ובחזקה של הצד שכנגדו, ואז מגיע תורן של טענות בנות רמות גבוהות יותר להישמע.

הקניין והמקדש

אנו נמצאים כידוע, בתקופת הקניין העולמי (ראה שיחת פנים, נקודה 163, "הקניין הגדול") – שהוא היפך-הקדוש. האדם בקניין הגדול – הוא אוטונומי, שולט בעולם, אינו נוקס אל מעבר-לו. אין לו צורך בתורה, כי הוא מחוקק לעצמו, אין לו צורך בתפילה, כי הוא מתרגם כל בעיה שלו לתרשים זרימה. הוא מתכנן, מבצע, משיג ומצליח. בקניין נעלמו האידיאלים, שהם מטבעם בלתי-מושגים ומתסכלים, ובמקומם באו ההנאות והסיפוקים, שניתן להשיגם – ומיד.

איש הקניין סגור, אס-כך, בתוך הקניין שלו, שנראה לו גדול, אינסופי, מספיק ומספק. אין לו חפץ ואינו מבין מה הוא הצורך בקדושה, שהיא תמיד – מה שמעבר, מה שנבדל ונפרד מעולם האדם, מה ש"טרנסצנדנטי". על-כן, כל עוד שולט באיש-זמנו צד הקניין שבנו, הריהו אדיש-עיון לכל דיבור על קדושה; שכן כאן מדובר על חשיפת המוגבלות של הקניין, על פתיחתו אל מה שמעבר-לו באמת, על שיפוטו, לטוב ולרע, מעמדה שמעבר לו.

אבל דווקא עם התעצמות כוחו של הקניין העולמי עד גבול האפשרי – אנו עומדים על סף התחושה שהקניין, על כל מנעמיו, הוא חסר טעם, ריק ממשמעות (וכש"הבור ריק אין בו מים" – אז "נחשים ועקרבים יש בו"; יצרי רוע והרס). אם אין משהו שמעבר לקניין, אז עם כל הישגיו המסנוורים, העצומים באמת – הריהו הבל הבלים, כולו הבל – וכולו סיאוב. ה"קהלת" של הקניין היא כל ספרות ואמנות זמנו, שכולה ניהילים.

בתרגום עברי, הקניין הוא ערל, ודרושה לו פתיחה אל מעבר-לו – דרושה לו מילה.

מי שהגיע אל התחושה הזאת, כל אחד בדרכו שלו – כבר מבין, שהקדושה אינה פריט מיושן משוק העתיקות, אלא ממד חיוני הנדרש ומתחייב ממצב זמנו – אס-כי בדמות חדשה; לא עוד "דת" בלבד, לא עוד מסורת בלבד, לא עוד מורשת אבות בלבד, כי אם צורך אקטואלי ומתחדש של הכאן ועכשיו. כמו בעניין הלאומיות, פג כוחם של ה"מובנים מאליהם", כדי שיראה ויגלה ויובן החדש שבישן.

אגב, מי שצריך לקבל לכל דבר את החותמת האמריקנית, חייב לדעת, ששם, הדיבורים על ה" Sacred", הקדוש, והכרחיותו לאדם, רווחים כבר לפחות עשרים שנה. אלא שלא אנתנו חיים מפהם, אלא הם מפינו. ספרו של רודולף אוטו (The Idea of The Holy (Das Heilige), שהוא ספר יסוד באותה תנועה אמריקנית, נשען על המושג והחוויה "קדוש" – בעברית דווקא.

אל תוך השאלה האנושית האדירה הזאת, מופיע ספר בראשית ואומר לאדם: אינך כפוף לטבע, אינך שווה לטבע; אתה – מעבר לטבע, אתה עצמך – "טרנסצנדנטי". והתוך היא – "צלם אלהים". כוח-היוצר שבך הוא ניצוץ מן הכוח-היוצר העומד מאחורי הבריאה כולה. ולכן גם הקפיצה הנועות של איש הקניין אל הקדושה, היא בעצם קרובה יותר משנדמה: גילוי עומק האדם הוא המפתח אל מעבר-לאדם.

קניין על-ידי קידוש

כעת אפשר לחזור אל יסודות הקניין.

"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ."

מן הבריאה נובע, בין היתר, שכל הבריאה נתונה בבעלות נעלמת. כבר ראינו שכל יצירה יוצרת קניין.

"כל הארץ של הקדוש-ברוך-הוא היא" (רש"י על אותו

פסוק ראשון ב"בראשית").

הבורא נקרא קונה שמים וארץ – על-ידי עצם היצירה. ואס-כן, מקור הקניין האנושי הוא בכך שהאדם ממשיך את יסוד היצירה בעולם.

דבר זה משנה בבת-אחת את כל תוכן הבעלות. כעת, פירושו של קניין אינו השתלטות סתם – כיבוש או חזקה – ואפילו לא יצירה-לשמה – אלא: אחריות. האדם מופקד, הוא אחראי, הוא מצווה על המשך הבריאה בחלקו היעיר בעולם. "מלאו את הארץ וכבשוה" של פרק א בבראשית אינו עומד לבדו, אלא משמש מבוא ליעקר, ל"לעבדה ולשמרה" של פרק ב.

צמצום הקביה את זכות היוצרים האינסופית שלו ונתן לאדם מקום להיות גם הוא יוצר, אחראי להמשך היצירה – וזהו מובנו והצדקתו של הקניין שיש לאדם בעולם.

"הוא בראה – ונתנה..." (המשך רש"י שם).

אס-כן, הלגיטימיות של כל שלבי הקניין נובעת מן העליון שבהם. כדי ליצור, כדי לשפר, כדי להעלות, כדי להיות אחראי – ואך ורק לשם כך, מוצדקת החזקה, ורק לשם כך מוצדק גם הכיבוש במקרים המוגבלים ביותר שבהם הוא נדרש. לא מתוך דחף התפשטות-לשמה, ולא לשם שליטה-לשמה, ולא לשם הנאה, ולא לשם ניצול, ולא לשם רווח.

אברהם העברי

"...למה התחיל ב"בראשית"ו כדי שאם יאמרו הגויים [לישראל] ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים – [ישראל] אומרים להם: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה, הוא נתנה לאשר ישר בעיניו..." (רש"י שם).

למעשה – עניינו המרכזי של עם ישראל, כל זמן חיותו בארץ – וזאת העובדה ההיסטורית – היה דווקא בשכבה העליונה של הקניין: הקידוש. לשם כך באו הכיבוש, החזקה, הבניין והמשמעות. הסיפור הראשון על קניין בארץ הוא סיפור קניית מערת המכפלה מיד עפרון החתי. אומר הפסוק: "ויקם שדה עפרון... לאברהם למקנה". למה "ויקם" דווקא? – ודורש מדרש-רבה (נח, יב): "דהוות נפילא וקמת" – שהיתה נפולה ועלתה.

במה "עלה" השדה?

הוא עלה בכל שלבי סולם הקניין בבת-אחת. אברהם רוצה להעביר אליו את החזקה בשדה – לכאורה, רק כדי לקבור את שרה: אחוזת קבר היא

**המשימה להתחבר אל ירושלים
במלוא שיעור קומתה אינה קלה.
אבל מי שמועל בממד העליון,
בקדושת ירושלים – מתמוטטים גם
הממדים האחרים שלו: היצירה שלו
מידלדלת, החזקה שלו מתמוטטת,
הכיבוש שלו נתפס כעוול, ומתקיים
בו – "הגר אשר בקרבך יעלה עליך
מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה...
הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב"
"ועניך ראות וכלות"**

מיהו אדם

המעבר אל השלב הבא, הקדושה, הוא קפיצה, הוא "דילוג". לכאורה, דילוג אינסופי, אל ה"מעבר" המוחלט. מה לנו, יצורי הטבע, ולזה: מי יעלה לנו השמימה? ומי יכול או מוכן לקפוץ לשם – מה מחכה שם? האם אין זאת קפיצת התאבדות?

אכן, יש עזרה ממקום, אשר בקניין הוא זנוח מאוד, והוא – פנימיותו של האדם. ה"מעבר" הרחוק מכל, יש לו נציגות בתוך האדם:

הלא ראינו לעיל שהאדם הוא יוצר, וכבר היצירתיות הזאת מהווה קפיצה אל מעבר לעולם הטבע. אלא שהיצירתיות עדיין לא מובנת לאדם עצמו. מניין תבוא יצירה לתוך הטבע המעגלי, הקבוע, המתמיד בחוקיו? האדם היוצר הוא חסר זהות. האדם המודרני חושב את עצמו לתרכובת פיזית-כימית. האדם האלילי הקדום שאב את זהותו מכוחות הטבע: היו שבטיהעו ושבטיהאיל, אנשיהשמש ואנשיהירח. אז – זהות מוטעית, היום – זהות ריקה.